

1.3. Основи нормативно-правового регулювання інноваційного розвитку державного сектору економіки в Україні

Розвиток конкурентоспроможного державного сектору під впливом глобалізації можливий лише шляхом активного впровадження інновацій в усі стадії виробництва, застосування найновіших наукових знань, технологій, високої кваліфікації працівників і менеджерів, у науковій організації праці, вивченні й прогнозуванні потреб у тій чи іншій продукції, у виборі найбільш оптимальних шляхів її реалізації.

Суб'єкти державного сектору економіки можуть бути висококонкурентними, ефективними тільки тоді, якщо вони функціонують в умовах конкуренції за законами ринкової економіки на основі впровадження інновацій.

Реалізація завдання щодо впровадження новітніх технологій у державному секторі економіки, забезпечення інноваційного розвитку державних підприємств можливе тільки за умови систематизації законодавства України з питань регулювання державного сектору економіки, що можна було б здійснити на першому етапі шляхом прийняття закону «Про державний сектор економіки», внесення відповідних змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Завдання щодо впровадження новітніх технологій у державному секторі економіки, забезпечення інноваційного розвитку державних підприємств необхідно закріпити в низці законів України: «Про управління об'єктами державної власності» [12], «Про центральні органи виконавчої влади» [18], «Про Кабінет Міністрів України» [16], «Про місцеві державні адміністрації» [19]. Ці завдання також необхідно закріпити в підзаконних актах, які визначають правовий статус міністерств, інших центральних органів влади.

Треба також зазначити, що забезпечення інноваційного розвитку державного підприємства, випуску інноваційної продукції повинно бути пріоритетним критерієм при призначенні керівника державного підприємства, що потребує відповідних змін до Постанови КМУ «Про застосування контрактної форми трудового договору з керівником підприємства, що є в державній власності» від 19 березня 1993 р. № 203, «Про типову форму контракту з керівником підприємства, що є у державній власності» від 2 серпня 1995 року № 597, «Про проведення конкурсного відбору керівників державних суб'єктів господарювання» від 3 вересня 2008 р. № 777.

Особливою проблемою є підвищення статусу наукового працівника, удосконалення порядку заохочення авторів винаходів, корисних моделей, промислових зразків у державному секторі науки, що потребує відповідних змін до ЗУ «Про наукову та науково-технічну діяльність», Податкового кодексу України (щодо оподаткування доходів ученого). Урегулювання прав наукового працівника на результати науково-технічної діяльності, створені за рахунок державного бюджету.

У літературі зазначаються такі недоліки функціонування державних підприємств:

- невизначеність господаря;
- поєднання економічних і соціальних цілей;
- неефективний менеджмент, значні розміри та бюрократична структура управління;
- обмежені можливості отримання прибутку;
- залежність від бюджетних коштів;
- в окремих випадках монопольне становище призводить до зниження ефективності державних підприємств, стимулюють їх перехід у приватне (акціонерне) володіння.

Ефективне функціонування державного сектору економіки зумовлюється правильним вибором концепції управління державною власністю на основі:

- розмежування функцій державного органу управління і функцій власника майна, запровадження контролю за органами, які уповноважені здійснювати управління державним майном;
- розроблення, затвердження та виконання галузевих програм інноваційного розвитку державного сектору;
- законодавчого закріплення принципів і завдань управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки;
- прийняття Закону України «Про конкуренцію в державному секторі економіки»;
- запровадження інституту професійних менеджерів державних підприємств не на основі трудових відносин;
- удосконалення законодавства у сфері залучення до господарського обороту технологій подвійного призначення;
- законодавчо визначити порядок залучення до господарського обороту розробок і технологій цивільного призначення, які належать державі чи територіальним громадам, а також порядок використання ліцензійних платежів від реалізації таких розробок і технологій.

Господарська правосуб'єктність суб'єктів господарювання державного сектору економіки є специфічною, їх особливий статус має бути регламентованим в окремому законі.

Основним джерелом вітчизняних інновацій є державний сектор науки, який спрямований на забезпечення національної безпеки та розв'язання соціально-економічних завдань і є однією з найважливіших частин національної інноваційної системи. У сучасних умовах в Україні значимість державного сектору науки визначається його домінантною часткою в загальній кількості досліджень і в обсягах фінансування науково-дослідницької і дослідно-конструкторської робіт. Державний сектор науки є практично єдиним виконавцем військово-орієнтованих фундаментальних і прикладних досліджень, основна особливість яких полягає в неможливості їх імпортозаміщення. До складу державного сектору науки входять такі окремі сегменти, як академічний, галузевий, вузівський. Кожен із цих сегментів представлений окремим суб'єктним складом організацій державного сектору науки (наукові організації НАН України, галузевих академій наук, вищі навчальні заклади тощо). Для ефективного функціонування державного сектору науки необхідним є забезпечення законодавством України комплексу заходів для його підтримки і забезпечення конструктивної взаємодії з наукою приватного сектору та реальною економікою.

Насамперед у чинному законодавстві необхідно дати визначення державного сектору науки, його структури, основних завдань, прав та обов'язків його учасників. Відсутність такого визначення не створює основи для комплексного правового забезпечення функціонування державного сектору науки, усунення загроз його сталого розвитку, дає можливість використовувати таке поняття в різних значеннях. Потребує уточнення законодавче визначення поняття «державна наукова установа», яке б закріплювало відповідні якісні й кількісні критерії та відображало специфічні особливості наукової організації як суб'єкта господарської діяльності. Державні організації наукової та науково-технічної діяльності — це організації наукової та науково-технічної діяльності, які засновані на державній власності. Організації наукової та науково-технічної діяльності Автономної Республіки Крим — це організації наукової та науково-технічної діяльності, які створені на основі власності Автономної Республіки Крим.

Із метою активізації науково-технічної діяльності державних наукових установ уважаємо за необхідне, відповідно до світових тен-

денцій розвитку вищої освіти, запровадити організаційно-правові механізми їх автономізації. Лімська декларація «Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів» від 10.09.1988 р., ухвалена на 68 Генеральній асамблеї Всесвітньої університетської служби [20], у преамбулі передбачає, що правом на освіту можна користуватися повністю лише в атмосфері академічної свободи та автономії ВНЗ. Під автономією в Декларації розуміється незалежність вищого навчального закладу від держави та інших суспільних сил приймати рішення стосовно внутрішнього управління, фінансів, адміністрації, встановлювати власну лінію поведінки у сфері освіти, науково-дослідної роботи, викладання й інших пов'язаних з цим видах діяльності. Аналогічні положення містяться й у Хартії університетів України «Академічні свободи, університетська автономія та освіта» від 12.06.2009 р. [21] (далі — Хартії). Зокрема, в Хартії вказується, що фундаментальна властивість університетської автономії — спроможність університетів адаптуватися та проявляти гнучкість, необхідну для реагування на зміни, що відбуваються в суспільстві (ч. 3 ст. 3). Університетська автономія передбачає зобов'язання університету керуватися у своїй діяльності Статутом, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України (відповідним керівним органом іншої країни), що виключає зовнішнє втручання (з боку органів управління або інших організацій) у питання внутрішньої організації та управління, розподілу фінансових ресурсів, отриманих із позабюджетних джерел, найму персоналу, визначення умов навчання, свободи викладання, проведення наукових досліджень та здійснення творчих проєктів (ч. 6 ст. 3 Хартії). Університетська автономія передбачає контроль над основними засобами, такими як майно та нерухомість, а також у сфері кадрової політики; готовність і повну підзвітність та відповідальність як перед внутрішньою академічною спільнотою, так і суспільством у цілому (ч. 7 ст. 3 Хартії). Таким чином, університетська автономія окреслює взаємозв'язок між урядом, суспільством і ВНЗ та за своєю сутністю означає право на самостійний вибір засобів реалізації завдань, поставлених перед ВНЗ або встановлених самим закладом освіти. Закцентуємо увагу на тому, що в чинному законодавстві України не подається визначення поняття автономії державних наукових установ. Але, як на нашу думку, одним із принципів управління такими установами має бути визнаний принцип автономії та самоврядування. Автономія повинна передбачати певний ступінь самостійності, у тому числі в ході реалізації державною науковою установою своїх

прав у сфері господарювання. При цьому ступінь (рівень) автономії державної наукової установи впливає на особливості реалізації права оперативного управління майном такої установи.

У зв'язку з викладеним доцільно було б закріпити в законодавстві України про державний сектор науки такі положення, які б забезпечували принцип автономії державних наукових установ та додаткові джерела фінансування.

Інноваційна діяльність може здійснюватися безпосередньо організаціями наукової та науково-технічної діяльності або через створені ними юридичні особи та/або шляхом участі в інших юридичних особах, предметом діяльності яких є доведення результатів наукової та науково-технічної діяльності зазначених організації до стану інноваційного продукту та їх подальша комерціалізація, в тому числі випуск інноваційної продукції. Вважаємо за доцільне надати право державним організаціям наукової та науково-технічної діяльності створювати згідно із законодавством України та установчими документами за попередньою згодою органу, до сфери управління якого належать, навчальні, навчально-наукові та навчально-науково-виробничі комплекси, які є унітарними юридичними особами державної форми власності, а також бути засновником (співзасновником) та/або учасниками інших юридичних осіб.

Державним організаціям наукової та науково-технічної діяльності необхідно надати право як внесок до статутного капіталу господарської організації передавати права на використання результатів інтелектуальної діяльності на підставі ліцензійного договору. Виключні права на результати інтелектуальної діяльності зберігаються за організацією наукової та науково-технічної діяльності. Права на використання результатів інтелектуальної діяльності, внесені до статутного капіталу господарської організації, яка створена та/або діє за участю організації наукової та науково-технічної діяльності, що заснована на державній власності, не можуть бути передані третім особам за договорами чи з інших підстав і в інший спосіб. Грошова оцінка прав, які вносяться організацією наукової та науково-технічної діяльності до статутного капіталу господарської організації, здійснюється згідно із Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні».

Грошова оцінка прав, які вносяться до статутного капіталу господарської організації за ліцензійним договором, а також мінімальний розмір прибутку (дивідендів), який підлягає сплаті учаснику-органі-

зації наукової та науково-технічної діяльності, мають затверджуватися кваліфікованою більшістю вищого органу господарської організації.

Організація наукової та науково-технічної діяльності може залучати до створення господарської організації інших осіб за умови, якщо її частка в статутному капіталі товариства буде не менше ніж 25 відсотків. Частка осіб, залучених до участі в такому публічному акціонерному товаристві, повинна бути сплачена за рахунок коштів у розмірі не менш ніж 50 відсотків. Інша частина може бути сплачена правами на результати інтелектуальної діяльності, матеріалами, обладнанням або іншим майном, що необхідне для практичного втілення (впровадження) результатів інтелектуальної діяльності, виключні права або права на використання яких передаються як внесок до статутного капіталу публічного акціонерного товариства.

Організації наукової та науково-технічної діяльності, які засновані на державній власності, повинні мати право розпоряджатися своєю часткою в статутному капіталі господарської організації тільки за умови попереднього погодження і за попередньою згодою органу, до сфери управління якого належать. Організація наукової та науково-технічної діяльності, яка створена на основі державної власності, здійснює управління часткою в статутному капіталі господарської організації згідно із чинним законодавством України з урахуванням особливостей, передбачених цим законом. Права учасника господарської організації, що створена та/або діє за участю організації наукової та науково-технічної діяльності, заснованої на державній власності, здійснює керівник такої організації наукової та науково-технічної діяльності.

Частина прибутку господарської організації (дивіденди), отримана державною організацією наукової та науково-технічної діяльності від участі в діяльності такої господарської організації, може бути спрямована виключно на правову охорону результатів інтелектуальної діяльності, виплату винагороди їх авторам та здійснення статутної діяльності організації наукової та науково-технічної діяльності.

Господарські організації, які засновані організацією наукової та науково-технічної діяльності державної, комунальної власності або власності Автономної Республіки Крим (або за їх участю), можуть бути повністю або частково звільнені від оподаткування в порядку і розмірах, що визначаються законодавством України.

На сьогодні відсутні дійові організаційно-правові механізми й процедури залучення наукових організацій державного сектору науки

в інноваційні процеси. У зв'язку із цим важливими напрямками правового забезпечення використання державного сектору науки є:

– у системі державно-приватного партнерства у сфері науки та інновацій на основі поєднання результатів фундаментальних і прикладних досліджень та розробок із широкого спектру проблем із можливістю комерційного інвестування, захисту прав інвестора на використання інновацій. Інноваційний об'єкт, створений суб'єктом недержавного сектору економіки та/або фізичною особою за кошти держави або територіальної громади, належить державі або територіальній громаді, якщо інше не передбачено договором або законом, та знаходиться в управлінні органу, визначеного розпорядником відповідних бюджетних коштів;

– законодавче закріплення поняття інноваційних об'єктів держави та територіальних громад. Інноваційними об'єктами держави та територіальних громад є інноваційні розробки та інноваційні продукти, які створені або придбані за рахунок коштів держави або територіальної громади. Інноваційними об'єктами держави та територіальних громад є інноваційні розробки та інноваційні продукти, які передані державі або територіальній громаді на безоплатній основі;

– визначення розпорядників інноваційних об'єктів держави. Виключні права на результати інтелектуальної діяльності в державному секторі економіки належать державі. Держава в особі органу (розпорядника першого рівня), до сфери управління якого відноситься суб'єкт господарювання чи організація наукової та науково-технічної діяльності, надає розпорядникам другого рівня (державним суб'єктам господарювання чи організаціям наукової та науково-технічної діяльності) дозвіл на розпорядження невиключними правами на результати інтелектуальної діяльності. Ці дозволи варто поділити на декілька видів залежно від способу передачі невиключних прав на результати інтелектуальної діяльності та належності інформації до державної або службової таємниці:

– відкритий дозвіл, який надає право передачі невиключних прав на підставі ліцензійних угод відповідно до Порядку ціноутворення, що має визначатися КМУ;

– індивідуальний дозвіл — надає право на разову передачу невиключних прав на результати інтелектуальної діяльності до статутного капіталу господарської організації;

– спеціальний дозвіл — надає право на разову передачу невиключних прав у порядку, визначеному дозволом результатів інтелекту-

альної діяльності, які містять державну чи службову таємницю, або виключних прав на результати інтелектуальної діяльності.

Порядок видачі дозволів повинен визначатися Кабінетом Міністрів України.

Окремим напрямком удосконалення правового регулювання є захист інтелектуальних прав держав. Із цією метою необхідно, на нашу думку, запровадити Єдиний реєстр інноваційних об'єктів держави та територіальних громад як автоматизованої системи збирання, накопичення та опрацювання даних про інноваційні об'єкти держави й територіальних громад операції з ними. Такий захід дозволить забезпечити єдиний державний облік та ідентифікацію інноваційних об'єктів держави й територіальних громад; класифікацію інноваційних об'єктів держави й територіальних громад для отримання статистичної інформації у формалізованому вигляді; правову охорону інноваційних об'єктів держави й територіальних громад; проведення спостережень за структурними змінами в науковій та науково-технічній діяльності державних і комунальних ВНЗ та наукових установ, створенням інноваційних продуктів, ефективним використанням коштів держави та територіальних громад.

Література

1. *Словник економічних термінів* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.jobportal.com.ua>. — Заголовок з екрана.
2. *Генеза ринкової економіки* (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність) : Терміни, поняття, персоналії [Текст] / уклад. : В. С. Іфтемічук, В. А. Григор'єва, М. І. Маниліч, Г. Д. Шута / за наук. ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтемічука. — К. : Магнолія плюс, 2004. — С. 538.
3. *Мельник В. М.* Обмежувальна та стимулююча роль податків [Текст] / В. М. Мельник // *Фінанси України*. — 2006. — № 1. — С. 31–37.
4. *Барр Р.* Политическая экономия : в 2 т. : пер. с фр. [Текст] / Р. Барр — М. : Междунар. отношения, 1995.— Т. 1. — 608 с.
5. *Про основи національної безпеки України* [Текст] : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // *Відомості Верховної Ради України*. — 2003. — № 39. — Ст. 351.

6. *Про рішення* Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» [Текст]: Указ Президента України від 8 червня 2012 р. № 389/2012 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 45. — С. 1749.
7. *Про рішення* Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [Текст]: Указ Президента України від 8 червня 2012 р. № 390/2012 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 45. — С. 1750.
8. *Цивільний кодекс України* [Текст] : прийнятий 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
9. *Господарський кодекс України* [Текст]: прийнятий 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, 19–20, 21–22. — С. 144.
10. *Про підприємництво* [Текст] : Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 14. — Ст. 168.
11. *Про приватизацію* державного майна [Текст]: Закон України від 4 березня 1992 р. № 2163-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 24. — Ст. 348.
12. *Про управління* об'єктами державної власності [Текст] : Закон України від 21 вересня 2006 р. № 185-V // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 46. — Ст. 456.
13. *Про впорядкування* діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств [Текст] : Декрет Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1992 р. № 24–92 // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 11. — Ст. 94
14. *Про управління* майном підприємств, установ та організацій, що є у загальнодержавній власності [Текст] : Постанова Верховної Ради України від 14 лютого 1992 р. № 2116-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 20. — Ст. 274.
15. *Про Державну* програму приватизації [Текст]: Закон України від 13 січня 2012 р. № 4335-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 10. — С. 13. — Ст. 359.

16. *Про Кабінет* Міністрів України [Текст]: Закон України від 7 жовтня 2010 р. № 2591-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 9. — Ст. 58.
17. *Про систему* центральних органів виконавчої влади [Текст]: Указ Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1572/99 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 50. — С. 8.
18. *Про центральні* органи виконавчої ради [Текст]: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 38. — Ст. 385.
19. *Про місцеві* державні адміністрації [Текст]: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 20–21. — Ст. 190.
20. *Лімська* декларація «Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів» від 10 вересня 1988 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rpd.univ.kiev.ua/bolon_gros/lima.php. — Заголовок з екрана.
21. *Хартія* університетів України «Академічні свободи, університетська автономія та освіта» від 12 червня 2009 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://moodle.kma.mk.ua/mod/forum/discuss.php?d=196>. — Заголовок з екрана.